

Bunad – en bærbar kulturarv

På linje med Kvikk Lunsj og dugnad anses bunad som typisk norsk. Den er et særtrekk for nordmenn og noe alle har en mening om. Bunaden brukes på høytidsdager og er godkjent som gallaantrekk. Kort oppsummert er bunad et bærekraftig antrekk!

Solveig Torgersen Grønder, seniorrådgiver i Norges Husflidslag og i arbeidsgruppa for arbeidet med å nominere den allmenne bunadbruken i Norge til UNESCO.

Barbro Storlien, styreleder Norges Husflidslag, svennebrev som bunadtilvirker og buntmaker, kurslærer og medlem av prøvenemnd for bunadtilvirkerfaget

Flere av dagens bunader er en direkte videreføring av hvordan folk i Norge gikk kledd fram til midt på 1800-tallet. I Hallingdal og enkelte steder i Telemark gikk kvinner i folkedrakt fram til 1970-tallet, mens i andre områder gikk lokal draktskikk ut av bruk på begynnelsen av 1900-tallet. Dagens elever kan faktisk ha oldemødre som gikk i stakk og liv og bare hadde to-tre antrekk å veksle mellom. Dette forteller mye om hvordan forholdene i Norge var i en relativt nær fortid og hvor lite særlig kvinnene beveget seg utenfor hjembygda. Det er ikke realistisk å gå tilbake til dette, men det er liten tvil om at vi i dag har altfor mye klær og at et mer nøkternt klesskap vil være en fordel både for klima og lommebok.

Folkedraktene varierte fra dalføre til dalføre og klærne i Gudbrandsdalen var annerledes enn klærne i Valdres, og veldig annerledes enn klesskikken på Vestlandet. Dette har sammenheng med gamle handelsruter og gjenspeiler kontakt på kryss og tvers av dagens kommune- og fylkesgrenser. Inspirasjon utenfra spilte en viktig rolle og overklassens klær hadde stor innvirkning på hvordan resten av samfunnet kledde seg. Noe av det samme skjer i

dag når klærne som vises på Haute Couture-visninger blir kopiert eller brukt som inspirasjon og gjenfinnes i ulike prisklasser i løpet av kort tid.

Folkedraktene viser tydelige tegn på at kunnskapen om søm og tilpasning av klær var stor og at materialene ble tilpasset bruken. Antrekk i silke ble gjenskapt i ull for å passe i norske fjellbygder og vakre vevnader ble omarbeidet til fargesterke broderier. Skapergleden var større enn betalingsevnen og folkedraktene er både et utslag av kreativitet og praktisk tankegang.

Bunader er fastere i utformingen enn folkedraktene og har ikke de samme valgmulighetene. Derfor må en bunadtilvirker gi gode råd om tilbehør til de ulike bunadene og formidle kulturforståelse på en måte som inspirerer til bunadglede og bunadbruk.

Mange av disse elementene kan overføres til andre lands folkedrakter og danne grunnlag for gode diskusjoner om klesskikker, tradisjoner og hvordan trender og kulturuttrykk oppstår. Flere teknikker vi

Kvinnebunader fra Valdres. Foto: Mona Husby / Noregs Ungdomslag

oppfatter som typisk norske finnes også i andre kulturer. Broderiteknikken smøyg som vi kjenner fra Telemark og Vestlandet finner vi i landene rundt Sahara, det samme gjør veving med grind og brikker. Hardangerbroderi kom opprinnelig fra Frankrike og åttebladsrosa finner vi over hele verden.

I dagens samfunn gir dette gode muligheter for refleksjon og innfallsvinkler til diskusjon og erfaringsutveksling. Gjennom å utforske dilemmaene som oppstår i spennet mellom tradisjon og nyskaping kan vi lære om hvordan håndverkstradisjoner har blitt brukt til politiske og ideologiske ytringer i ulike kulturer. De tradisjonelle teknikkene og motivene kan brukes til fordypning og tolkning, og føre til egen produktutvikling.

Bunadtilvirkere i dag og i forgårs

Tradisjonelt ble bunadene, som de fleste andre klær, sydd i hjemmet og kunnskap ofte overført privat. I forrige århundre fikk vi en gradvis overgang til at klær blir kjøpt i butikk, og mye av kunnskapen om bunadsøm forsvant. For å ta vare på tradisjonshåndverket og kunnskapen i de levende tradisjonene ble bunadtilvirkerfaget etablert som eget fag i 1998. Faget omfatter våre ca 450 bunader og har bidratt til å samle og bevare mye kunnskap som ellers vil gå tapt. Det er et stort og omfattende fag og antall svennebrev øker. Det er håp om at fagfornyelsen vil føre til økt bevissthet om håndarbeid

og tradisjonshåndverk slik at flere unge ønsker å satse på en fremtid som bunadtilvirker. En interessant bieffekt av at faget ble etablert samt økt fokus på bunad i media er at gjennomsnittsalderen blant deltagere på bunadkurs synker. Tidligere var det vanligst at bestemødre sydde til barnebarn, nå ser vi at foreldrene ønsker å sy til sine barn og at flere unge har lyst til å sy hele eller deler av bunaden sin selv. Her oppstår gode møter på tvers av generasjoner og forståelse for egen identitet øker.

Det er nok i overkant ambisiøst å trekke inn montering av bunad som et tema eller en fordypning i skolens undervisning, men det finnes atskillige små og spennende teknikker man kan fordype seg i. Bunadene kan også brukes som utgangspunkt og de tradisjonelle uttrykkene kan utforskes og få nytt liv og nye bruksområder i andre materialer.

Bunadbruk i morgen og i overmorgen

I dag foregår deler av bunadproduksjonen i utlandet. Generelt høyt kostnadsnivå kombinert med en mangel på fagfolk har ført til at enkelte bedrifter har valgt å flagge ut deler av virksomheten. Dette er en utfordring for en liten og sårbar bransje, samtidig kan viktigheten av å ta vare på kunnskapen ikke understrekes nok. Da menes

Over: Detalj av broderi fra Bolsøybunad. Foto: Barbro Tronhuus Storlien / Norges Husflidslag

Til høyre: Bunader fra Østfold. Foto Mona Husby / Noregs Ungdomslag

ikke bare den teoretiske kunnskapen som lar oss lese og tolke historien om de ulike bunadene og får oss til å se forskjell på en Setesdalsbunad og en Hardangerbunad. Den viktigste kunnskapen som bevarer den allsidige bunadtradisjonen sitter i hendene til de som broderer, syr, fletter og strikker, vever stoff, lager søljer og stryker skjortene. Den er immateriell og levende og i hendene til de som utfører dette som et yrke, og til de som syr for egen glede. Kunnskapen og forståelsen kan ikke bare sitte i hendene til de profesjonelle, men også finnes i samfunnet, blant de som skal betale for tjenestene og verdsette arbeidet som blir utført. Hvis vi oppnår dette kan vi fortsatt ha en levende bunadtradisjon også i fremtiden.

Bunadbruk til UNESCO

På samme måte som Kvikk Lunsj og dugnad har også bunaden for mange blitt noe selvfølgelig, som bare er her uten at vi reflekterer over hvordan den har oppstått eller hvordan den skal bestå. Derfor begynte Norges Husflidslag, Noregs Ungdomslag, Norsk Institutt for bunad og folkedrakt, Studieforbundet kultur og tradisjon og Norsk Folkedraktforum i 2018 den omfattende og spennende prosessen med å nominere den allmenne bunadbruken i Norge til UNESCOs liste over Representativ immateriell kulturarv. Det var bred enighet om å se på bunadbruken i Norge under ett, ikke dele opp i draktområder eller dalfører. Vi ønsket heller ikke å skille ut selve tilvirkningen, kunnskapen om å brodere eller montere bunad, hvordan man kler på seg bunaden eller når og hvor den brukes. Vi ønsket å synliggjøre alle sidene ved bunadbruk og jobbe for at vi også har en bærekraftig og allsidig bunadtradisjon i fremtiden.

Arbeidet med nomineringsprosessen startet i 2018 og vi har jobbet kontinuerlig disse årene. Søknaden som snart er ferdig skrevet skal overleveres Kulturrådet i 2023.

For å lære mer om prosjektet og følge prosessen fram mot en beslutning anbefaler vi disse nettsidene:

- Bunadbruk.no
- Husflid.no
- Facebook: [@bunadbruk](https://www.facebook.com/bunadbruk) på UNESCO-lista
- Instagram: [@bunadbruk](https://www.instagram.com/bunadbruk)
- Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen; undervisningsopplegg

Når nominasjonssøknaden er behandlet blir den med deres anbefaling videresendt til Kulturdepartementet som deretter sender søknaden til UNESCO. Svaret får vi i beste fall i 2024, men uavhengig av utfallet har det blitt lagt ned en imponerende arbeidsinnsats både hos ansatte og frivillige og mange har fått et mer bevisst forhold til egen bunad og egen bunadbruk. Dette har vi oppnådd i lokale samtalemøter arrangert for å forankre søknaden lokalt og nasjonalt, og ved uformelle samtaler, spørreundersøkelser og bruk av sosiale medier. En innskrivning på den Representative lista til UNESCO betyr mer langsiktig strategi for å videreføre den allmenne bunadbruken i Norge.